

PROJECTGROEP ENERGIE EN GEOPOLITIEK

*de Projectgroep Energie en Geopolitiek is een
samenwerkingsverband van Campagne tegen
Wapenhandel, Kerk en Vrede, Peakoil Nederland en VD
AMOK*

Contact: energiegeopolitiek@gmail.com
Twitter: <http://www.twitter.com/energiegeopolit>
Facebook: <http://www.facebook.com/EnergieGeopolitiek>

DUURZAME ENERGIE VOOR DUURZAME VREDE

Peter Polder (Peakoil Nederland) en Mark Akkerman (Campagne tegen Wapenhandel) – september 2012

Bijna alles wat we doen is afhankelijk van olie. Kijk om je heen, zie je meer dan tien dingen die niet gemaakt zijn met (behulp van) olie? We gaan naar ons werk en onze vakantiebestemming op olie, we eten olie, we kleden ons in olie. De gemiddelde Nederlander gebruikt 22 vaten olie per jaar. Anders dan bij alternatieven voor steenkool en aardgas staan alternatieven voor olie nog in de kinderschoenen. Dat maakt van olie de strategisch belangrijkste grondstof. Tegelijkertijd wordt olie schaarser, duurder en moeilijker te winnen. De olieproductie in Europa loopt terug, en dat maakt ons steeds afhankelijker van olie uit onstabiele regio's, waar de oliewinning verbonden is met (gewapende) conflicten, repressie en mensenrechtenschendingen. Slechts 27% van de olieproductie komt uit landen die te kenmerken zijn als stabiel en mensenrechtenrespecterend.

Olieafhankelijkheid, een economisch probleem

We importeren 1,1 miljoen vaten olie per dag. Die gebruiken we voornamelijk voor transport, chemie en export in de vorm van brandstof en halffabricaten. Met de haven van Rotterdam, Schiphol en grote chemische bedrijven als DSM en Akzo Nobel drijft de Nederlandse economie op olie. Vergeleken met andere Europese economieën is de Nederlandse veel olie-intensiever. Sinds 2003 zijn de olieprijzen verdubbeld, in 2006 piekte de winning van makkelijk winbare goedkope olie en de productieprijs is opgelopen tot ruim \$90 per vat. In dat kader wordt onze olieafhankelijkheid een economische bedreiging.

De ontwikkelingen op de oliemarkt zijn zorgelijk. De kans dat we belanden in een chronische oliecrisis is reëel. De productie van makkelijk winbare (conventionele) olie daalt sinds 2006 en nieuwe oliereserves zijn steeds kleiner en moeilijker winbaar. Bovendien zijn ze steeds vaker te vinden in instabiele regio's, die voorheen gemedend werden, zoals Somalië. Al met al daalt de bestaande olieproductie met ongeveer 7% per jaar. Tegelijkertijd stijgt de vraag, met name in de opkomende economieën in landen als China, India en Brazilië.

Dat betekent dat in 2030 grofweg 30 tot 40 miljoen vaten olie per dag vervangen moeten worden door nieuwe productie. Ter vergelijking, de Saudische olieproductie schommelt tussen de 9 en 10 miljoen vaten per dag. Het groeiende gat tussen vraag en aanbod zal vooral gevuld moeten worden door onconventionele productie, zoals diepzee- en schalieolie, biobrandstof en teerzand. Die winning hiervan gaat gepaard met forse milieuproblemen. Daarnaast drijft dit de productieprijs van een vat olie verder op, nadat deze sinds 2000 al meer dan verdriedubbeld is. Bovendien is het twijfelachtig of hiermee de daling van de bestaande olieproductie helemaal opgevangen kan worden. Veel wetenschappers en analisten verwachten dat de totale olieproductie nog voor 2020 zal beginnen aan een permanente daling.

Olie en geopolitiek

Wie olie zegt, zegt geopolitiek. Olie is al sinds de Eerste Wereldoorlog zowel noodzakelijk om het militair apparaat van transportbrandstof te voorzien als de inzet van oorlogen zelf. Dat begon al met het omschakelen van de Britse marine van steenkool naar olie, de reden voor het koloniseren van Iran door de Britten, en met de Japanse poging de oliebronnen van het toenmalige Nederlands-Indië te veroveren.

Sindsdien is de brandstofbehoefte per soldaat scherp toegenomen. Sinds de Vietnamoorlog nam

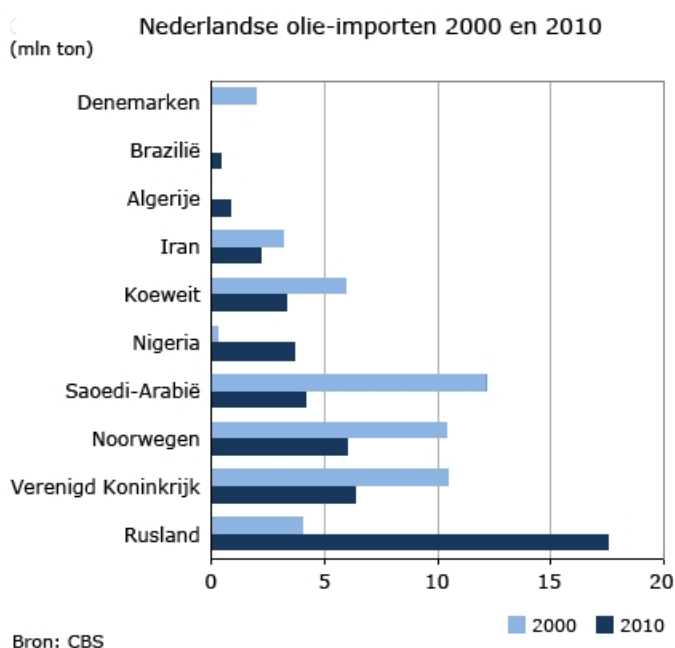
het oliegebruik van het Amerikaanse leger, de grootste olieverbruiker ter wereld, met 175% toe. De geopolitieke consequenties van een chronische oliecrisis zullen dan ook fors zijn. We worden steeds afhankelijker van een beperkt aantal landen die hun olieproductie nog kunnen laten groeien. Vaak zijn die landen instabiel, niet democratisch en in een aantal gevallen hebben ze een gespannen relatie met Nederland en/of andere westerse landen. In veel van deze landen is de oliewinning in handen van de staat en de rol van de westerse oliemultinationals beperkt. De voorwaarden voor uitvoer naar andere landen zijn daardoor meer onderhevig aan politieke invloeden.

De geopolitieke prijs van olie is omhoog gegaan. Olie is als wapen en als inzet van conflicten meer waard geworden. Aanslagen, stakingen en militaire aanvallen op de olie-industrie hebben een significant groter effect op de prijs en beschikbaarheid gekregen. Andersom is de druk om oliereserves in handen te krijgen door desnoods militair ingrijpen verhoogd.

Herkomst van de Nederlandse olie

Het is onmogelijk te zeggen waar de olie die u tankt vandaan komt. De oliemaatschappijen geven geen data vrij over de waar zij hun olie vandaan halen. Zij beroepen zich op het beroepsgeheim en op de bewering dat door het complexe verwerkingsproces van olie lastig is bij te houden welke benzine van welke olie is gemaakt. In de Verenigde Staten wordt deze informatie wel publiek gemaakt, dus er lijkt eerder een commercieel belang te liggen in het gebrek aan transparantie richting consumenten.

Er zijn wel importcijfers bekend van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) over de totale olie-import in Nederland. Deze stabiliseert zich al enkele jaren op de al genoemde 1,1 miljoen vaten per dag. In de grafiek hiernaast is de verdeling naar herkomstland te zien. Overduidelijk is de drastische afname van het aandeel "Noordzee-olie" afkomstig uit Denemarken (inmiddels

helemaal niets meer), Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk. Het totaal uit deze drie landen is vrijwel gehalveerd en zal na 2030 nihil zijn. De invoer uit de Golfregio (Iran, Koeweit en Saoedi-Arabië) als geheel is eveneens gehalveerd. In plaats daarvan is sprake van een flinke groei van de olie-import uit Afrika en Latijns-Amerika (Brazilië, Algerije en Nigeria - van vrijwel helemaal niets tot bijna 12% van het geheel) en vooral uit Rusland (bijna een verviervoudiging).

Het diversificeren van het aantal herkomstlanden is een belangrijk beleidsdoel in de Nederlandse energiepolitiek. De afgelopen jaren is dat redelijk gelukt, maar het is de vraag of dit vol te houden is en of dit werkelijk meer voorzieningszekerheid heeft opgeleverd. Hoewel Irak door groeiende productie naar verwachting een prominenter rol

zal gaan spelen, is het erg waarschijnlijk dat het aantal landen waar Nederland zijn olie van betreft zal gaan afnemen. Bovendien leidt de diversificatiepolitiek er niet toe dat de import verschuift naar stabielere regio's. In tegendeel, zowel de Golfregio als Afrika worden steeds instabieler, mede door stijgende olie- en voedselprijzen.

Olie als bron van conflicten en mensenrechtenschendingen

Oliewinning en -export heeft olierijke landen enorme sommen geld opgeleverd, hoewel de verdeling van deze inkomsten nogal eens te wensen over laat. Vaak houden autoritaire of ronduit dictatoriale regimes hun macht in stand met behulp van oliegeduld, door een combinatie van onderdrukken en afkopen van oppositie. Met dat geld kunnen bovendien buitensporige wapenaankopen gefinancierd worden, die bijdragen aan interne repressie en regionale spanningen en wapenwedlopen. Tegelijkertijd is strijd om de controle over oliebronnen en de toegang daartoe vaak een bron van (gewapende) conflicten en mensenrechtenschendingen.

Omdat veel staten, niet in de laatste plaats die in het rijke westen, voor het functioneren van hun economie sterk afhankelijk zijn van de aanvoer van olie vanuit deze landen, zijn ze vaak uitermate coulant ten aanzien van zulke zaken.

De in Nederland ingevoerde olie komt voor een belangrijk deel uit drie van zulke probleemgebieden: Nigeria, Rusland en diverse landen in de Golfregio.

Nigeria

De Nigerdelta in Nigeria is een van de gebieden in de wereld waar de oliewinning de meest zichtbare verwoestende gevolgen heeft. Grootschalige aantasting van het milieu, gewapende conflicten en mensenrechtenschendingen door politie en (para)militairen komen hier samen. Volgens Amnesty International verslechterde de mensenrechtensituatie in het land in 2011 verder. Terwijl de bewoners van de Nigerdelta hieronder zuchten, blijven de oliegeden binnenstromen bij de Nigeriaanse overheid en de westerse oliemaatschappijen.

Shell is een belangrijke speler in de oliewinning in Nigeria. Uit via Wikileaks vrijgekomen documenten bleek bovendien dat het bedrijf grote invloed had op het bestuur van het land. Shell trekt zich daarbij niets aan van alle regionale en internationale kritiek op zijn handelen daar. Ook de Nederlandse overheid stelt de belangen van Shell voorop in haar beleid ten aanzien van het land. Dat bleek bijvoorbeeld in 2009, toen de Nederlandse scheepsbouwer TP Marine zonder problemen een vergunning kreeg voor levering van schepen voor troepenvervoer aan Nigeria, ondanks overduidelijke strijdigheid met Europese wapenexportregels. De Nederlandse regering verdedigde deze beslissing met een expliciete verwijzing naar de bescherming van olieplatforms van onder meer Shell in de regio. De band tussen TP Marine en de Nigeriaanse marine is steeds inniger geworden: vorig jaar werd de bouw van een gezamenlijke werf in de haven van Lagos aangekondigd.

Rusland

De Russische olie- en gaseconomie is sterk verbonden met de autoritaire bestuursclan rond president Poetin. Controle over de belangrijkste betrokken bedrijven staat onder zijn directe invloed. Olie- en gasexporten vormen, zeker bij een hoge olieprijs, de basis van de Russische economie en van de macht van Poetin. Onder zijn bewind keerden de belangrijkste oliemaatschappijen terug in staatshanden, wat ook gebruikt werd om politieke tegenstanders als Chodorowski de voet dwars te zetten.

Poetin consolideert zijn groeiende macht door oplopende binnenlandse repressie, waarbij demonstraties uiteen geslagen worden en oppositieleiders en spraakmakende critici uit de weg geruimd worden door moord of vervolging. Ook de corruptie is enorm toegenomen.

Daarnaast zijn de Russische oliebelangen inzet van internationale spanningen met buurlanden (Polen, Oekraïne, Baltische staten, Azerbeidzjan, Turkmenistan) en spelen ze een rol in de gewapende conflicten met Georgië en Tsjetsjenië. Het Tsjetsjeens verzet vormt een obstakel voor het transport van olie vanuit het belangrijke reservoir onder de Kaspische Zee en wordt met veel geweld bestreden. De landen rondom de Kaspische Zee militariseren intussen steeds verder en zijn verwickeld in een regionale wapenwedloop, met grote wapenaankopen om niet bij elkaar achter te blijven.

De EU-lidstaten worden steeds afhankelijker van de aanvoer van olie en gas vanuit Rusland. Er zouden grote problemen ontstaan wanneer Poetin besluit de olie- en gaskranen dicht te draaien. Dit staat een kritische houding ten aanzien van de mensenrechtenschendingen, repressie en agressie jegens buurlanden in de weg.

Golfregio

Drie landen in de Golfregio leverden gezamenlijk ruim 10% van de Nederlandse olie: Saoedi-Arabië, Koeweit en Iran. Olie-import uit dat laatste land ligt sinds 1 juli jongstleden stil, in het kader van een EU-olieboycot.

Saoedi-Arabië kent een van de meest repressieve regimes ter wereld. Het koningshuis van de familie Saoed heeft de touwtjes stevig in handen en duldt geen enkele oppositie. Mensenrechtenschendingen zijn aan de orde van de dag en vooral met vrouwenrechten en de rechten van arbeidsmigranten is het uiterst triest gesteld. Het koningshuis is bovendien nauw verbonden met het wahabisme, een extreem-fundamentalistische interpretatie van de islam, die internationaal een desastreuze invloed heeft op meer gematigde krachten in diverse landen in het Midden-Oosten en in Pakistan en Afghanistan.

Waar in andere landen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten vanaf begin 2011 grote protestbewegingen, al dan niet succesvol, de straat op gingen voor democratisering, werd de eerste aanzet tot het overslaan van de Arabische Lente naar Saudi-Arabië direct keihard neergeslagen. Met de opstand in buurland Bahrein, vooral een conflict tussen soennieten en sjiieten werd met behulp de inzet van Saoedische tanks eveneens korte metten gemaakt. In Saoedi-Arabië zelf speelt een verwant religieus conflict, waarbij de sjiiitische minderheid zich concentreert in de oostelijke provincie, waar ook alle olie in de grond zit.

De deplorabele mensenrechtensituatie ten spijt is Saoedi-Arabië een belangrijke bondgenoot van de Verenigde Staten en andere westerse landen. Deze zijn dan ook terughoudend in hun kritiek, mede omdat het Saoedi-Arabië het enige land in de wereld is dat de olieproductie binnen enkele dagen kan verhogen en zo een stijgende olieprijs kan dempen.

Saoedi-Arabië is tevens een grote klant van de westerse wapenindustrie. Ongeveer 10% van het bruto nationaal product gaat naar militaire uitgaven. Een van de grootste en langstlopende wapendeals in de geschiedenis is de Al-Yamamah-overeenkomst tussen dit land en het Verenigd Koninkrijk. Sinds 1985 levert hoofdaannemer BAE Systems, een grote Britse wapenproducent, wapens aan Saoedi-Arabië tegen betaling van vaten olie, oplopend tot 600.000 vaten per dag. De door beschuldigingen van corruptie omgeven deal leverde BAE Systems inmiddels tientallen miljarden ponden op.

Ook Frankrijk en de Verenigde Staten zijn belangrijke wapenleveranciers voor Saoedi-Arabië. Nederland exporteerde het afgelopen decennium voor 39,5 miljoen euro wapens naar de Saoedi's. Het ging daarbij om onder meer delen van militaire communicatiesystemen, motoren voor F15-gevechtsvliegtuigen en delen voor pantservoertuigen. De Tweede Kamer nam vorig jaar zomer, nadat bleek dat een aantal Arabische landen door Nederland geleverde wapens hadden ingezet bij het neerslaan van burgerprotesten, een motie voor opschorten van wapenexporten naar Saoedi-Arabië aan. De regering liet echter weten deze motie niet uit te voeren.

In *Koeweit* is de olie-export de basis van enorme rijkdom voor de autochtone bevolking. Tegelijkertijd worden duizenden allochtone arbeiders op grove wijze uitgebuit en onderdrukt. Met name de vaak uit Zuid- en Zuidoost-Aziatische landen afkomstige huishoudelijke werkers worden daarbij regelmatig mishandeld.

Hoewel het bewind van de emir in Koeweit niet vergeleken kan worden met de repressieve regimes in sommige andere landen in de regio, wordt bijvoorbeeld de internetvrijheid de laatste jaren steeds meer ingeperkt.

De export uit *Irak* lag tot een aantal jaren geleden stil vanwege de internationale boycot tegen het regime van Saddam Hoessein, die overigens vooral de bevolking trof. Na de oorlog van 2003 trokken westerse oliemaatschappijen Irak in en verdeelden de buit. De daadwerkelijke export van olie moet nog goed op gang komen. Shell exploiteert bijvoorbeeld het grote Majnoon-olieveld, in de buurt van Basrah, waar de productie is vertraagd door vertragingen in de aanleg van olielijnen.

Tegen *Iran* is nu een olieboycot van kracht, die voortvloeit uit de vermeende pogingen van Iran om kernwapens te ontwikkelen. Het dictatoriale regime in het land, met bijbehorende repressie en mensenrechtenschendingen, was eerder niet voldoende reden voor een meer kritische opstelling van die landen die mede afhankelijk waren van de aanvoer van Iraanse olie.

Naar een andere koers

Onze olieafhankelijkheid draagt bij aan conflicten en mensenrechtenschendingen elders én gaat onszelf in de problemen brengen. Het beleid van diversificatie van herkomstlanden van olie is niet houdbaar, want het aantal landen waar Nederland olie zal kunnen betrekken zal afnemen door dalende olieproductie. Bovendien zijn de herkomstlanden die wel zullen blijven leveren juist die landen die instabiel zijn en waar oliewinning de meeste problemen voedt.

Het is dus niet alleen om milieuredenen, dat we afmoeten van onze olieverslaving. We moeten op zoek naar een alternatieve koers en we moeten ons realiseren dat een snelle omslag nodig is. Dat betekent enerzijds werken aan energiebesparing en anderzijds overschakelen op duurzame energiebronnen. We moeten hoognodig serieus beleid ontwikkelen om minder olie te gebruiken en alternatieven in te voeren. Dit is beslist haalbaar en mogelijk, en het heeft grote economische en geopolitieke voordelen voor Europa. Bovendien neemt het een bron van conflicten en mensenrechtenschendingen in de wereld weg.